

כמו כן אם נהנה האדם מההתעמלות עצמה יש לומר שמותר (עפ"י הגרש"ז אויערבך – מובא בשמירת שבת כהלכתה טז, לט בהערה, וב'תיקונים ומילואים').
תרגילים פשוטים ביד מותר לעשות, גם אם כוונתו לשכך כאבים (עפ"י שו"ת ציץ אליעזר ח"ו ד; שמירת שבת כהלכתה יד, לח. וכן מובא בספר דברי חכמים (סעיף 391 ובמפתחות שבסוף הספר) בשם הגר"מ פיינשטיין שמותר לעשות תרגילי התעמלות באופן שאינו מתאמץ הרבה, מפני שדומה ל'מאכל בריאים' שלא אסרוהו משום רפואה).

אין יורדים לקורדימא (שם נהר) משום טיט המחליק.
רש"י מפרש שבגדיו נישורים במים ובא לידי סחיטה. והרמב"ם (כא, כט) פירש: אין רוחצים במים שמשלשלים ולא בטיט שטובעים בו... שכל אלו צער הן וכתוב וקראת לשבת ענג.
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אסור לעמוד בקרקעיתה של דיומסת, מפני שמעמלת (מחממת. רש"י) ומרפאה.
לדעת הבית-יוסף (סי' שכה, שלא כדעת המג"א) שאין איסור על בריא להשתמש במיני רפואות, מותר לבריא לעמוד בדיומסת. לא אסרו אלא לחולה (עפ"י בית יוסף או"ח ח"ג נד, ג).

1. אין עושים אפיקטויזין (להקיא). ודוקא בסם (גזרה משום שחיקת סממנים. רש"י ורמב"ם) אבל ביד מותר (רבב"ח אמר ריו"ח).
במקום אחר (קכג): פרש"י שעושה כן שלא לרפואה אלא להריק מעיו שיוכל לאכול ולשתות הרבה, ואין בכך גזרת שחיקת סממנים אלא איסורו משום 'מתקן גברא' (וע' אג"מ או"ח ח"ב פא).
[תניא, רבי נחמיה אומר: אף בחול אסור מפני הפסד אוכלים.
ואם מצטער מרוב מאכל, אפילו אינו מגיע לידי חולי – בחול מותר בין ביד בין בסם ובשבת אסור בסם כאמור. ואין מחלוקת בין חכמים לרבי נחמיה (עפ"י רי"ף רמב"ן ורא"ש; או"ח שכה, לט)].

דפים קמז – קמח

רמג. עצם שנשברה או נפרקה, האם מחזירים אותה בשבת?

שנינו במשנה, אין מחזירים את השבר. אמר רבי חנא בגדתאה אמר שמואל: הלכה, מחזירים את השבר (שסובר 'מחזירים' תנן. רש"י).
מי שנפרקה ידו ורגלו – לא יטרפם בצונן אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא.
א. להלכה נקטו החיי-אדם והמשנה-ברורה (שכח ס"ק קמה – בישוב דברי השו"ע שם סעיפים ל מזו) שאם יצאה העצם ממקומה לגמרי – מותר להחזירה למקומה, שהריזה בכלל 'סכנת אבר'. ורק אם נקעה ממקומה קצת אין להחזירה ולא ישפשפנה הרבה בצונן שזוהי רפואתה אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. [ואף לדעת המגן-אברהם שאוסר להחזיר עצם שנפרקה, אם הרופא אומר שיכול לבוא לידי סכנת אבר – מותר. ובכל מקרה על ידי נכרי מותר]. וכן המהרש"ם בספרו דעת תורה כתב שלפי הידוע אם אין מחזירים העצם למקומה יהא קשה אחר כך להחזירה, על כן יש לסמוך להקל.
ובספר ערוך השלחן (שם לט ז) הסיק להתיר להחזיר אפילו בשיצאה מעט. ואפילו לאחר שהחזיר כדרכו, אם לדעת הרופאים יש עדיין סכנה לאבר, מותר לטרוף בצונן כדרך שעושה בחול (ובשבט הלוי ח"ח פ נטה מדבריו).

הלכך נקע שאינו מלווה בכאב חזק [ואין בו חשש סכנת אבר כנ"ל], מותר לקבוע את האבר ע"י חבישתו בתחבושת אלסטית או לקשרו [בענייבה או בסיכת בטחון] כדי לייצבו, אבל לא יעשה שום דבר המרפא כגון שפשוף מרובה או קומפרס או מריחת שמן. אבל אם חש בכאב חזק עד שנחלש בכל גופו, מותר לעשות הדברים המרפאים הנ"ל אבל לא ימרח במשחה (עפ"י שמירת שבת כהלכתה לה, לה. וע"ש לג, יט אודות הנחת 'קומפרסים' לנקע).

ב. מרש"י במשנה משמע שהחזרת העצם למקומה אסורה משום גזרת 'שחיקת סממנים', אך במגן אברהם (שכח סקנ"א) סובר שהוא כבונה [ושמא אין זה סותר לרש"י, וסובר המג"א שלא אמר רש"י אלא בהחזרת שבר אבל החזרת עצם שנפרקה שונה]. ומכל מקום נראה שהכנסת שן תותבת שנעקרה ממקומה בלא מלאכת אומן, אין בזה משום 'תקון גברא' (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב פא).

ג. החזרת השבר מותרת אף על פי שאין סכנה לאיבוד האבר, אבל לא התירו לזה אלא להחזיר ולחבוש חבישה פשוטה המחזקת את העצם [כל שבלעדיה הריהו כאילו לא החזיר], לא עשיית גבס וכד'. ונראה שלא התירו אלא מה שמוגדר כ'החזרת האבר' ולא שאר איסורין דרבנן. ואולם אם יש סכנת אבר, עושים איסורי שבות דרבנן אף בלא שינוי (עפ"י שבת הלוי ח"ו כה).
ד. שבר פתוח, או שבר עם תזוזה של קצות העצם, בעצמות הארוכות, וכן כל שבר שבפנים הגוף ובכל מקום שיש לחוש לפגיעה בכלי דם גדולים וזיהום – יש באלו חשש סכנת חיים, הלכך גם במקום שיש רק חשש לאחז מהמקרים הללו נידון הדבר כדין חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת (עפ"י שמירת שבת כהלכתה לב, יא; שבת הלוי ח"ו כה).

דף קמח; פרק שלשה ועשרים

רמד. א. האם וכיצד מותר ללוות דברי מאכל בשבת וביום טוב? האם ההלואה ניתנה להיתבע?
ב. האם מותר לאדם להקדיש פסחו ולהימנות עליו בשבת? האם מקדישים קדשים בשבת וביום טוב?
ג. אותן נשים הממלאות כדס מים, כיצד הן עושות ביום טוב?
ד. אלו דברים אסורים הוזכרו בגמרא שאין מוחים ביד הנשים הנוהגות לעשותן, משום הנימוק 'מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים'?

א. אדם הרוצה מחברו כדי יין ושמן, או אשה הרוצה ככרות מחברתה, יבקשו בלשון 'שאלה' ולא בלשון 'הלואה' – שמתוך שלא התירו חכמים אלא באופן זה, יש היכר בדבר ולא יבוא לכתוב. (לפרש"י והרבה ראשונים, לשון שאלה משמעה לזמן מועט [ויכול לתבעה בכל עת. וכן פסק הרמב"ם הל' שאלה א,ה ועוד], לא כסתם הלואה שהיא שלשים יום, ומשום כך לא יבוא לכתוב. ור"י פירש מתוך שמזכיר לשון שאלה החזרת בעינה, זכור הוא ולא יבוא לכתוב [אבל מבחינת מועד החזרה אין הבדל, שאף סתם שאלה שלשים יום כהלואה]).

א. במקום שנוהגים בסתם הלואה שרשאי לתבעו לאלתר – מותר לומר 'הלוני' (עפ"י מגן אברהם שו"ס קי"ד; שו"ע הגר"ז). ויש מפקפקים בזה שהרי משום היכר נגעו בה ובאופן זה אין היכר (עפ"י באור הלכה שם).

ב. כשמדבר בלשון לעז שאין בה חילוק בין 'שאלה' ל'הלואה', צריך שיאמר 'תן לי' (ר"ן; או"ח שו"א, ורשאי להוסיף: 'ואחזור ואתן לך' (ט"ז סק"ט).

ג. מסתפק הפרי-מגדים (שו"א) אם אומר 'השאלני לזמן מרובה' האם מותר אם לא. אם אינו מאמינו, מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת (ואין בדבר משום מעשה חול ודרך משא ומתן. תורי"ד).

משמע, דוקא דבר שהוא לצורך השבת מותר להניח משכון כגון צרכי אכילה ושתייה או קרבן, אבל לא דברים אחרים (מג"א שו"סק"ד).

הלוואת יום טוב (או שבת. מאירי; רבנו ירוחם); רב יוסף אמר: לא ניתנה ליתבע, שאם כן יבוא לכתוב. [וכן נהג רב אויא, כשהלוה ביום טוב היה נוטל משכון בשעת ההלוואה. רבה בר עולא היה מערים לאחר יו"ט ליקח ממנו חפץ כלשהו ומעכבו]. רבה אמר: ניתנה ליתבע, שאל"כ לא ליתן לו ויימנע משמחת יום טוב.

א. מבואר בגמרא שמודה רב יוסף בהלוואה ביום טוב החל מפני הספק, כגון ששחט פרה וחילקה בראש השנה והוברר אחר כך שלא באו עדים והיה חול – שניתנה ליתבע (עפ"י תוס').

יש אומרים שהוא הדין בכל יום טוב שני של גלויות (רשב"א). ויש מצדדים בדבר (ער"ן). ואף לרב יוסף יכול לתובעו בינו לבינו, ואם תפס – אין מוציאים מידו [כרבא בר עולא שהערים לתפוס], אלא שאין בית דין נזקקים לה ולא כופים אותו לפרוע (עפ"י רמב"ן שב"א ור"ן, וכדיוק דברי רש"י).

ב. הלכה כרבה לגבי רב יוסף (וי"ג: רבא). ורב אויא ורבה בר עולא היו מחמירים על עצמם ונמנעו מלתבוע בדין, לכך נטלו משכון (עפ"י תוס'. וכ"פ הרמב"ם והטשו"ע). ויש פוסקים כרב יוסף שלא ניתנה ליתבע (הוזכרה דעה זו בר"ח רי"ף ורא"ש).

ב. אמר רבי יוחנן: מקדיש אדם פסחו בשבת (בי"ד בניסן) וחגיגתו (= חגיגת הרגל) ביום טוב. ומה ששנינו אין מקדישים ביום טוב וקל וחומר בשבת – בחובות שאין קבוע להן זמן (שארין הקרבנות דוחה שבת. רש"י), אבל בקבוע להם זמן – מקדיש (כיון שהקרבנות דוחה קדושתם דוחה. ערש"י).

א. יש להוכיח מפסחים (טו) שאפילו במחשבה בלבד אין להקדיש בשבת (ע' אחיעזר ח"ב מט, ד).
ב. עבר והקדיש, בין שוגג בין מזיד – מה שעשה עשוי (עפ"י תוספתא ביצה ד וירושלמי, מובא ברי"ף ביצה לו; רמב"ם שבת כג, טו).

ג. כשם שמקדישים הקרבן שדוחה שבת, כך אפשר להקדיש הסכין לשחיטת הפסח בשבת (עפ"י תוס' פסחים רפ"ו וקרני ראם שם).

ד. בירושלמי (שבת ח, ג, ביצה ה, ב, כפירוש פני משה) חולק ריש לקיש על רבי יוחנן וסובר שאין מקדישים בתחילה ביום טוב אפילו חובות שקבוע להם זמן.

ובדעת רבי יוחנן נחלקו אמוראים שם; יש מחלקים בין קרבנות הקרבים היום לקרבים למחר (כתלמוד דידן כפרש"י). וי"א שקדשי מזבח מותר להקדישם אפילו אינו מקריבם היום (פני משה), ורק קדשי בדיק הבית אסור. וי"א שאין התר להקדיש אלא בתוך העזרה, שאין שבות במקדש. והלכה כסוגיתנו, שקרבנות שמצוותם היום מותר להקדישם בשבת (רמב"ם שבת כג, יד; קרבן פסח א, ט).

ואפשר שקרבנות שצריך להקדישם על ידי חילול מעות מתרומת הלשכה, אין לעשות כן בשבת (ע' חזון איש מנחות לג, ג).

ה. לפרש"י צריך לצאת לכאורה שלדעת האומר נדרים ונדבות קרבים ביום טוב, מותר להקדישם [ויש לדחות. ע' שפת אמת]. ובתורי"ד חולק וסובר שלא התירו אלא חובות הקבוע להן זמן (וכ"מ

לכאו' בתוס' חגיגה ח.).

הקדשת מעשר בהמה ביום טוב – מותרת [אלא שאסור מטעם צביעת הסיקרא], מפני שעשירי מאליו הוא קדוש, אף בלא שקראו 'עשירי' (תוס' בכורות נה.), או מפני שקדוש ועומד שהרי מחויב מהתורה להקדישו. והר' אלחנן פירש מפני שיכול לצאת בו ידי שלמי שמחה והריהו קרב ביום טוב. ואין נראה לר"י שאם כן בדין הוא שנדרים ונדבות גם כן ייקדשו שהרי יכול לצאת בהן ידי שלמי שמחה – אלא כיון שאין עיקרם משום שלמי שמחה אסור (עפ"י תוס' חגיגה ה. ד"ה משום).

אין נמנים על הבהמה בתחילה ביום טוב. ומשמע בסוגיא (לפי גרסתנו) שהוא הדין במינוי של מצוה כגון פסח, אלא אם כן היתה הבהמה אצל רועה הרגיל אצלו שכאילו נמנה הוא מראש.

מבואר במסכת ביצה (כו) שאין איסור להימנות אלא בפסוק דמים, אבל בלא הזכרת דמים – מותר, כגון שאומר הריני עמך לשליש ולרביע. וכן נפסק להלכה (או"ח תק,א). ויש אומרים שישראל הלוקח מנכרי אסור אפילו בלא פסוק דמים, שבוה נראה יותר כמקח וממכר. ובדבר מסוים שמקחו ידוע, כגון ביצים – מותר לדברי הכל [לצורך שמחת יום טוב] (ע"ש בפוסקים).

ג. נשים הממלאות מים בכדים – עושות כדרכן ביום טוב, שאין להצריכן לשנות למלאות בכדים גדולים יותר או בקטנים – שהרי מרבית בכך במשא או בחילוך. ולפרוס סודר על הכדים אין להצריכן – שמא יבוא לידי חטיטה. וגם לא לכסותם בכיסוי – שמא ייפסק ויבוא לקשרו, הלכך לא אפשר לשנות (אביי).

ד. אף על פי שאמרו לא מספקים (כפים) ולא מטפחים (על הלב) ולא מרקדים ביום טוב, אנו רואים שאין נוהרים בדבר ואעפ"כ אין מוחים בהן. וכן אסר רבה לישב בקצה המבוי עם חפץ שמא יתגלגל לרשות הרבים, ואין אנו מוחים ביד הנשים הנוהגות כן – אלא הנח לישראל, מוטב שיהו שוגגים ואל יהו מזידיים. ואפילו בדין דאורייתא – כגון תוספת יום הכפורים שהנשים אוכלות ושותות עד שתחשך ואין אנו אומרים להן כלום מאותה סיבה, כי לא ישמעו לנו אם נאמר, ועל כן מוטב שיהיו שוגגים.

א. אם אין ידוע בודאי שלא ישמעו לתוכחה – צריך להוכיח (עפ"י רי"ף; שו"ת הרא"ש ו,ג ועוד). ואפילו בדין דרבנן (לבושי שרד, מובא במשנ"ב תרח סק"ג. וע' פרטים נוספים בשער הציון ובאור הלכה שם).
ב. ישנם גרסאות אחרות ולפיהן באיסורים דאורייתא יש למחות אף אם לא ישמעו (ע"ה ור"ן ביצה ל).

ויש מחלקים בין איסור המפורש בתורה, שיש להניח שהכל יודעים עליו ולכך צריך להוכיח גם אם יודע שלא ישמעו לו, ובין איסור שאינו מפורש אלא נלמד מדרשה כגון תוספת יוהכ"פ (עפ"י העיטור, מובא בראשונים בביצה; חדושי הרשב"א שם; שו"ת הרשב"א ח"ג שג; רמ"א תרח, א. ובגדר דבר המפורש בתורה – ע' אבני נזר (י"ד תסא, ז) שנסתפק בדבר. וע"ע דברי אמת דף קו ע"ג [וכתב להוכיח מכמה פוסקים שאין חילוק בדבר בין אנשים לנשים, דלא כמהר"ט בתשובה פג]).
יש מפרשים שלא אמרו למחות בדבר המפורש אלא כאשר יש כח ביד המוחה לכפות ולהפרישם מאיסור, אבל כשאין ידו תקיפה אין למחות (עפ"י ברכי יוסף תרח; אוצר המלך, ל"א). אך מדברי המגן-אברהם (תרח, א בשם סמ"ק. ומובא במשנ"ב סק"ו) אין במשמע כן. (וכן העיר בבאור הלכה שם ד"ה מוחין. וגם בספר יראים (לז) משמע שבכל אופן מוטלת מצות תוכחה, גם אם בודאי לא ישמע ואין בכחו למונעו).

ג. נראה שלענין פורקי עול כגון מחללי שבת בפרהסיא או אוכל נבלות להכעיס – אין חיוב להוכיחם, שאין אלו בכלל 'עמיתך'. ולענין אוכל נבלות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא – יש לעיין (עפ"י באור הלכה שם. וכן צידד במנחת חינוך רלט).

- וע' בהקדמת של"ה שנראה מדבריו שגם בדבר המפורש בתורה, אם הלה לץ וילעג על דברי המוכיחו – אין להוכיחו, וכמאמר הכתוב 'אל תוכח לץ'.
- ד. חיוב תוכחה הוא אפילו מאה פעמים, עד שקרוב החוטא להכותו או לקללו (נמוקי יוסף, ומובא ברמ"א תרה, ב – וכבאור החינוך, מובא בבאה"ל). ובספר חסידים (תיג, ומובא במ"א) כתב: דוקא איש את אחיו שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו – אין להוכיחו (מובא בבאור הלכה שם ד"ה חייב).
- ה. מצינו בפוסקים בכמה מקומות שכתבו שאין למחות ביד הנוהגים התר בדברים מסוימים משום 'מוטב ויהיו שוגגים...'. – ע' רמ"א יו"ד רצג [חדש בזה"ו]; ש"ך יו"ד לט ס"ק לו [מיעוץ סירכות]; אגרות משה או"ח ח"ב לו [הכרזה בביהכ"נ שלא לדבר עד גמר התקיעות, ע"ש]; שם ח"ה יט [יציאת סומא במקל. ע"ש]. וע"ע: שו"ת הריב"ש מד, קנה; שו"ת מהרי"ק קה; באר היטב או"ח א סק"ב [השמטת השו"ע נט"י שחרית מיד, אעפ"י שהחמיר בזה בזה"ק].

דפים קמח – קמט

- רמה. א. האם מותר לאדם למנות את אורחיו ואת פרפרותיו מתוך הכתב או מתוך חקיקה על טבלה ופינקס וכד'?
- ב. האם מותר להפיס על מנות האוכל בשבת וביום טוב ובימי חול, וכן הכהנים על בשר הקדשים?

א. מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב.

מבואר במסקנת הסוגיא ששני חששות יש בדבר; גזירה שמא ימחוק וגזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות (של מקח וממכר. רש"י), ונחלקו רב ביבי ואבבי כאשר כתב על הכותל במקום גבוה; לפרש"י, לא גזרו בכתובה על הכתלים שמא יקרא בשטרי הדיוטות, שכותל בשטר אינו מתחלף, וגם חשש מחיקה בעצם אינו קיים במקום גבוה, ומחלוקתם היא האם חילקו חכמים בגזרתם בין מקום נמוך לגבוה או לא חילקו. והוכיחו שכבר נחלקו תנאים בנידון זה; חכמים אוסרים ורבי אחא מתיר.

א. לפירוש הר' פורת בתוס', לדברי שניהם לא גזרו במקום גבוה שמא ימחוק [ודלא כרבה], ומחלוקתם היא האם גזרו בכתב שע"ג כותל שמא יקרא בשטרי הדיוטות שכותל בשטר מתחלף, או לא גזרו (ובשפ"א צדד פירוש נוסף).

להלכה אסור אפילו בכתב על גבי הכותל שהוא מוגבה הרבה, משום גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות (או"ח שו"ב).

ב. יש שכתבו שאין איסור לקרוא בשטרי הדיוטות אלא כשקורא מתוך הכתב בפיו, אבל רבנו יונה ושאר ראשונים נקטו שגם לקרוא בלב מתוך הכתב אסור (וכן מבואר בשו"ע שו"ב יג).

ג. מותר להכריז כרוז בבית הכנסת מתוך הכתב (מובא במשנ"ב שו"ב מז).

ד. אסור לקרוא אגרות שלומים בשבת, שיבוא מתוך כך לקריאת שטרי חובות וחשבונות (עפ"י ראשונים; או"ח שו"ב יג). ולפרש"י לעיל (קטז): הרי זה בכלל 'שטרי הדיוטות' ממש. וכן משמע דעת הרמב"ם (ע' מ"מ כג, יט).

ואולם אגרות שאין יודע מה כתוב בהם, ושמא יש בהם צורך גדול [צורך הגוף ולא צורך ממון] או פיקוח נפש – מותר (עפ"י תוס' לעיל קטז: וש"פ) ולא יקרא בפיו אלא יעיין (שו"ד). לקרוא ספרי מדע וחכמה של חול – נחלקו הדעות, ונקטו הפוסקים שנוהגים להקל (ע"ע בשו"ת הרשב"א תשעב). וכתב הא"ר שירא שמים ראוי להחמיר כי הרמב"ם והר"ן אוסרים (משנ"ב). עוד בדעת הרמב"ם ע' במהדורת הגר"י קאפח לפירוש המשניות; ברכת שמעון).